

Александар Саша Гајић

Институт за европске студије, Београд

ДЕМОКРАТСКИ КОСМОПОЛИТИЗАМ И СВЕТСКА ДРЖАВА: НОРМАТИВНО- ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРЕДЛОЗИ ДАНИЈЕЛА АРКИБУЋИЈА*

Сажетак

Демократски космополитизам представља савремену политичку теорију преношења модела представничке демократије са националног на глобални ниво у циљу преображаја институционалног оквира међународне заједнице. У питању је нови, минимални приступ који ревитализује идеју формирања глобалне власти, односно светске државе у модерним демократским оквирима. Рад пручава главне концептуалне оквире теорије демократског космополитизма кроз дело једног од његових најистакнутијих заговорника, професора Данијела Аркибуђија са Лондонског универзитета. Детаљно се посматрају његови нормативни оквири, као и институционални предлози реформи савремене међународне заједнице. На крају рада се даје начелна критика како теоријских поставки теорије космополитиске демократије тако и њене Аркибуђијеве верзије, те се указује на везе његових предлога са ранијим предмодерним и модерним заговорницима светске државе коју Аркибуђи, у новом руху и са неколико оригиналних додатака, тежи да ревитализује.

Кључне речи: светска држава, трећи талас демократије, демократски космополитизам, Данијел Аркибуђи, реформа УН.

* Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

Концепције и модели стварања светске државе током последњих деценија нису доживеле знатнији теоријски узлет нису донеле ноле значајније нове идеје, виђења и оригиналне практичне предлоге. Након њиховог модерног политичко-идеолошког уобличавања у оквиру различитих фракција светског федералистичког покрета и модерних идеологијатом краја 19. и прве половине 20. века, у другој половини 20. и првим деценијама 21. века приметна је знатна идејна стагнација концепта светске државе (Гајић 2012, 117–132).

Више од две и по последње деценије заговорници ових идеја „потрошили“ су углавном прилагођавајући новом контексту своје раније идејно наслеђе, све док се околности, са избијањем светске економске кризе, нису драматично измениле. До тада понајвише утемељени у социолошким и политиколошким приступима заговарања светских федералистичких планова, неки међу њима се накнадноокрећу заговарању надоградње глобалних економских институција. Ипак, критиковање активности суверене, вестфалске државе и заговарање институционалних реформи постојећих међународних (пре свих, мировних) организација остали су константа у приступима свих заговорника светске државе.

1. КОНЦЕПТУАЛНЕ ОДЛИКЕ ТЕОРИЈЕ ДЕМОКРАТСКОГ КОСМОПОЛИТИЗМА

Делимични изузетак у постхладноратовској епохи чини концепција демократског космополитизма. У питању је политичка теорија која је свој живот започела својеврсним методолошким заокретом који сматра да „национална организација као структурни принцип друштвене и политичке акције не може више служити као тачка референце друштвено-научног посматрања“ (BeckandSznaidzet2006, 1) и да је стога треба трајно напустити у корист наводно другачијег, ширег приступа који извире из идеје политичког космополитизма. Она има своје реперкусије на институционалне видове међународног и глобалног повезивања – на ткз. институционални космополитизам“ (Archibugi 2008, 147).

Теорија космополитске демократије испитује могућности преношења искустава савремене демократије и њених нормативних садржаја са националног, сувереног, на виши, глобални ниво. Она полази од тога да су претходни практични и теоријски транснационални процеси - пре свега они садржани у процесима глобализације – створили предуслове за овакав „подухват“ у теоријском и практичном смислу. Гледана управо у њеном пратично-институционалном виду, космополитска демократија представља не само политичку теорију већ и својеврсни пројективни модел који тежи да споји емпиријско - оно како јесте, са идеално жељеним - са оним како би (по његовим заговорницима) требало да буде. Упитању је тежњака стварању минималног институционалног оквира глобалног владања, односно најблажег вида заметка светске државе. «Космополитска демократија полази од својеврсне историјске ироније да је демократија у доба свог глобалног тријумфа и ширења без преседана заправо налази пред нужношћу сопственог редефинисања и поновног „изумевања“. Разлог томе тражи се у чињеници да формална демократизација у виду „трећег таласа“ (Хантингтон 2004) попримила глобалне димензије у тренутку када је ефикасност демократије као облика управљања у оквирима националне државе озбиљно доведена у питање, управо захваљујући процесима глобализације.» (Митић 2010, 6)

Заговорници ове политичке теорије постојеће процесе растакања државног суверенитета и трансформацију класичних држава из њиховог „вестфалског“ у „поствестфалско“ стање као и плурализацију међународних субјеката, рачвање глобалних структура те дифузију моћи узимају као датости: као полазне емпиријске чињенице које захтевају ново теоријско промишљање и практично деловање. Наиме, од половине седамдесетих година 20. века одвија се процес глобалног ширења демократских институција, то јест увођење парламентарне демократије чији се број повећао са 69, колико их је било 1989. године, на 122 државе, колико их је било 2005. године (Archibugi 2008. 31). Пораст броја парламентарних демократија пратило је убеђење да њихово ширење, заједно са јачањем слободног тржишта у глобалним размерама, представља коначни историјски домет људске слободе у

оквирима модерне епохе. Хладноратовски тријумф либералног Запада додатно је подстакао наде како укупни међународни односи могу бити додатно преобликовани иделима западне представничке демократије и људских права (односно владавине закона). „То је, заправо, теоријски простор кога космополитска демократија претендује да испуни. Моменат у коме се човечанство налази је транзициони и кризни... Космополитска демократија указује да се демократија данас налази у стању амбивалентних развојних могућности и да не постоје гаранције да ће се развијати само у позитивном смеру. Зато космополитска демократија чини јавном једну понуду за глобалним консензусом, „глобалним друштвеним уговором“ који уз обезбеђивање опстанка демократије у овом веку, претендује да буде по мери целог човечанства“ (Митић 2010, 7).

Космополитизам кога заговарају гласноговорници ове теоријске концепције је, истовремено, филозофско становиште базирано на премисама модерне (у првом реду, модерног индивидуализма) и социо-културног стања данашњице оствареног процесима глобализације (кроз мешање култура те преобликовање друштвеног миљеа и постојећих идентитета). Она је својеврсни политички пројект „одозго“ и „одоздо“ „кога стварају нови транснационални друштвени покрети уз мултициплирање лојалности поједница према различитим типовима заједница... и став или диспозиција... као и праксе стварања „космополитског сопства“ кроз партиципирање у многим световима, а да се истовремено не постане делом ниједног од њих“ (Исто22). Модел кога заговарају космополитске демократе је децентрализована глобална владавина без глобалне владе, без светске државе у пуном смислу тог појма какву су замишљали изворни светски федералисти. У главне заговорнике савремене теорије космополитске демократије спадају Дејвид Хелд, Данијел Аркибуџи, Мери Калдор и Ричард Фалк.

Комбинација савременог космополитизма и демократије твори теоријски амалгам изразито јаког нормативног набоја који је тек делом наслоњен на емпиријско-аналитичку, дескриптивну сферу садашњости. У свом нормативном виду космополитска демократија је усмерена ка простору између

идеја и институција. Она стога сматра морални и политички вид космополитизма нераздвојним и узајамно конститутивним. У филозофском погледу, космополитска демократија је базирана на модерном антрополошком оптимизму индивидуалистичког типа и Кантовој деонтолошкој етици са својим категоричким императивима. Теорија космополитске демократије свој нормативни вид усмерава ка једном облику савременог активистичког хуманитаризма којим се допуњавају (то јест, из којих се изводе) политички принципи као начела легитимитета у савременим условима: принцип пристанка, принцип инклузивности и супсидијарности, принцип социјалне правде, принцип социјалног развоја, принцип „непристрасног расуђивања“ (Held 2004, 173–175).

На нормативно-институционалном нивоу, заговорици космополитске демократије разрађују минималне институционалне оквири за реализацију својих теоријских замисли. Прилагођене конкретним околностима од којих би зависило и степен директности партиципације „светских грађана“, институционални ниво за свој циљ имао би остварење владавине права, политичку једнакост, глобалну социјалну правду, економску ефикасност и глобалну еколошку равнотежу (Archibugi 2003, 8).

2. КОСМОПОЛИТСКА ДЕМОКРАТИЈА ДАНИЈЕЛА АРКИБУЋИЈА

Данијел Аркибуђи је, уз Дејвида Хелда, његовог ментора и блиског сарадника, кључни теоретичар савременог космополитизма и космополитске демократије. Овај италијански економиста и политички теоретичар је истраживач у неколико научних дисциплина посебно везаних за економске иновације и технолошке промене те пратеће политике, као и политичку теорију усмерену на проучавање глобализације савремених међународних односа. Дипломирао је економију на Универзитету у Риму а докторирао на Универзитету у Сасексу, у Великој Британији под менторством Кристофера Фримена и Кита Павита. Аркибуђи је директор «Италијанског националног савета за истраживање» у Риму и професор за иновације, управу и јавну политику у Биркбеку, на Лондонском

Универзитету. Радио је као гостујући професор у читавом низу високошколских установа од Универзитета у Сасексу, Напуљу, на Харварду, Кембрицу итд. Његов политички ангажман подразумева и саветничко место у Бриселу, при ЕУ (у Европском савету), затим у Организацији за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) и неколицини агенција Уједињених Нација. У свим могућим приликама он се залагао се за темељне реформе постојећих међународних организација, укључујући УН и ЕУ. Жесток је критичар самита земаља Г7, Г8 и Г2 као недемократских и недовољно транспарентних, као и идеја које су пласиране након избијања светске економске кризе о стварању ткз. „Лиге демократија“ која би, наводно, боље служиле реформи међународног система од постојећих Уједињених Нација. Аркибуђи овакве замисли о стварању „утврђења“ сачињеног од западних демократија сматра супротним идеји о космополитској демократији, јер, по њему, идеја „Лиге демократија“ искључује све оне који пасивно не прихватају нове видове западне хегемоније, а која, у свету где постоји читав низ преклапајућих заједница, само генерише нове поделе на „нас“ и „њих“, односно „пријатеље“ и „непријатеље“ (Исто).

У његова главна дела се убрајају: *Reimagining Political Community. Studies in Cosmopolitan Democracy* (Polity Press, 1998) (у коауторству са Дејвидом Хелдом и Мартином Келером), *Debating Cosmopolitanism* (Verso, 2003), *The Global Commonwealth of Citizens: Toward Cosmopolitan Democracy* (Princeton University Press, 2008), (са супругом Матијас Кениг Аркибуђи и Рафаелом Марчетијем), *Global Democracy: Normative and Empirical Perspectives* (Cambridge University Press, 2011), *Cosmopolitan Democracy* (Polity Press, Cambridge, 1995) (са Дејвидом Хелдом) и *Claiming Citizenship Rights in Europe. Emerging Challenges and Political Agents* (Routledge, 2018) (са Али Емре Бенли).

Теоријски темељи Аркибуђијевих радова подударају се са полазиштима других заговорника космополитске демократије. Ранији теоријски погледи сматрају демократију унутрашњим државним феноменом, својеврсном „природом“ вестфалских суверених држава, која, додуше, утиче на националну спољну политику али не и на обликовање међународног система и њених многобројних субјеката мимо националних држава, у првом реду међународних организација. Чак и када се

посматрају сложене међународне творевине, у њима се пре свега виде елементи међународне организације а пренебрегавају демократски, партиципативни аспекти. Полазећи од чињенице да је демократија у задњој четвртини 20. века постала универзално прихваћени облик владавине - заправо једини начин којим се легитимише политичка моћ, Аркибуђи сматра да је почетак 21. века и време отпочињања демократских процеса не само у националним већ и глобалним, надржавним размерама. Управо то прокламује и „Универзална декларација о демократији“ коју је 1997. годније донела Интерпарламентарна унија: „Демократија мора бити прихваћена као међународни принцип и примењива на међународне организације и државе у њиховим међународним односима.“¹

Теоријске претече својих космополитских залагања Аркибуђи проналази у ранијим залагањима за увођење демократских партиципативних видова у међународним мировним организацијама, пре свих оним Емериха Кручеа и Абе де Сен Пјера (Гајић 2012, 98–103) а у новије време и светских федералиста из првих деценија 20 века, затим гласноговорника Светског федералистичког покрета после 1945. године (нпр. предлога Кларка и Зона о реформи УН из 1958) (Исто 148–149) као и предлога које су уобличио Саул Мендловиц, Ричард Фалк итд. У погледу нормативних садржаја његових књига, Акрибуђи се нимало не разликује од свог ментора и сарадника Дејвида Хелда и других заговорника савремене космополитске демократије.

У историјској еволуцији демократских идеја о надржавном удруживању, Аркибуђи уочава три главна савремена облика, три „идеал – типа“ ових залагања. Први облик Аркибуђи назива „конфедерацијом“, „међувладиним демократским мултилатерализмом“ и „добровољном асоцијацијом демократских држава“, односно међународном демократијом заснованом на комунитаристичким принципима. Аркибуђи сматра да је савремено залагање за „Лигу демократија“ један вид овог конфедерализма. Главне тезе демократског конфедерализма је да су конситутенте овог система државе демократског уређења којим се оне

¹ *Universal Declaration on Democracy*, Interparliamentary Union, 16 September 1997, Principle 24. <https://www.refworld.org/docid/48abd598d.html> приступљено 10.09.2019.

леигитимишу у међународној заједници; да ове владе имају ексклузивно право да представљају своје грађане у односу на друге владе и ширу конфедералну целину док грађани немају могућност директног приступа конфедералним институцијама; да државе чланице приступају конфедерацији добровољно и чувају своје унилатерално право да се повуку из ње; да одлуке на конфедералном нивоу или захтевају једногласност међу државама-чланицама или да је, ако је у питању неки облик прегласавања, валидна одлука заснована на принципу – „једна држава, један глас“ док конфедерација нема моћ наметања одлука (Archibugi2008, 102–107). Други «идеал-тип» представља модерни вид „светске владе“ или „светске федерације“. Одлике овог «идеал-типа» су: вишестепеност власти и могућност грађана да непосредно допру до сваке од њених нивоа. Избори и доношење одлука у оваквој „светској федерацији“ почивају на принципу „једна особа, један глас“, али се он комбинује се федералним принципом. Федерални, највиши ниво власти има последњу реч што се тиче правосудних и извршних надлежности, као и спровођења њихових одлука. Евентуална сецесија од овакве надржавне творевине могућа је једино ако је у складу са прецизним конституционалним оквирима који подразумева и одобравање федералних власти (Исто 107–109).

Трећи тип је најтежи за описивање а најближи је ономе што се назива „глобалним управљањем“, односно демократијом на глобалном нивоу. У питању је вид полицентричне владавине и Аркибуђи га назива „демократским полицентризмом“. Њега одликује плуралност не само држава већ и недржавних актера (невладиних организација, међународних организација, компанија, друштвених покрета и експертских група). Глобална демократија тежи све да их укључи у своје окриље кроз демократску партиципацију сваког од ових субјеката, дакако одвојених од утицаја класичних држава.

Грађани на глобалној разини могу бити мобилисани у правцу демократске партиципације тек пошто им се временом развије осећај солидарности и према оним ситуацијама које су удаљене од њиховог конкретних живота, као и зато што могу да осећају да имају заједничке интересе који нису верно репрезентовани од стране њихових влада а који прелазе државне

границе (као што је нпр. случај са еколошким проблемима). Заступници конфедералног приступа демократски дефицит углавном сматрају само за последицу недемократичности влада које на мањкав начин шаљу своје представнике у конфедералне институције. Приступ „демократског полциентризма“ међутим, више узима у обзир сложеност и плуралност савремених међународних субјеката кроз које се исказују различити видови индивидуалне партиципације у односу на други, „федерални приступ“. (Исто 109-112).

Аркибуђијево залагање за ширење космополитске демократије на глобални ниво најближи је, дакако, трећем «идеал-типу». Космополитско демократско устројство „покривало би мрежу демократских форума од локалних до глобалних са различитим видовима политичког ангажмана, којим би се „светски грађани“ укључили у процес одлучивања око питања глобалног значаја, без обзира на улогу коју они имају унутар својих држава“ (Митић 2010, 97). У том циљу Аркибуђи одређује подручја деловања на којима је, према њему, неопходно одредити приоритете и усмерити активности у складу са идејама космополитске демократије. То су: 1) контрола над употребом силе (снижавањем политичког насиља на минимум унутар и изван националних држава, док се сила користи тек као последње средство регулисано проходно успостављеним правилима и процедурама) 2) прихватање културног диверзитета (што води конвергенцији метода владавине, па чак и животних стилова не на силу, једносмерно, већ слободним избором) 3) јачање самоопредељења народа (што би требало да обухвата унутрашњу димензију партиципације по питању одлука које се тичу политичке заједнице, али и спољну димензију која се, заправо, огледа у одсуству доминације) 4) надзор над унутрашњим пословима (у смислу одсуства ауторитарних понашања унутар политичких заједница према поједницима и групама) 5) партиципативни менаџмент глобалних проблема (јачањем политичке једнакости у глобалним питањима његовим ширењем са државног ниво на глобалну раван) (Archibugi 2008, 88–89).

3. АРКИБУЋИЈЕВИ ПРЕДЛОЗИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ РЕФОРМИ МЕЂУНАРОДНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Свестан немогућности наглог преображаја међународне заједнице у правцу прокламованих нормативних идеала, Аркибући се залаже за њену институционалну еволуцију. Смер и интезитет еволуције међународних институција одређен је управо преко побројаних пет подручја приоритетних активности којим би се, поступно, преобразио не само политичко-институционални оквир садашњег функционисања међународног система, већ и цивилно друштво те глобална економија (Вишњић 1997, 325–326).

Своје предлоге институционалног реформисања Аркибући приоритетно усмерава на систем УН. Аркибући сматра Уједињене нације не само најважнијом међународном организацијом, већ и осовином целокупног светског правног и политичког система. То што у органима УН заједно седе и државе са демократским и оне са ауторитарним уређењем, Аркибући не сматра великим проблемом, напротив. Он сматра да присуство ових других у УН њих излаже притисцима који, пре или касније, доводе до поступне демократизације. Садашње устројство Савета безбедности УН предмет је најжешће Аркибућијеве критике. Он сматра СБ УН телом са најизраженијим обиком међувладиног олгихархизма које је потпуно неприступачно невладиним субјектима, а у коме доминирају пет сталних чланица СБ УН са правом вета. Иако Повеља УН предвиђа да сталне чланице СБ УН треба да поступају у складу са сврхом и приципима УН (чл. 24, параграф 2) Аркибући сматра да ове земље поступају у складу са својим себичним националним интересом и да не показују никакву глобалну одговорност. Аркибући не пропушта ни једну прилику да не укаже на мањкаву репрезентативност СБ УН с обзиром на промену броја чланица УН од 1945 до данас. Аркибућијеве предлози за демократизацију СБ УН могу се свести на залагања за: 1) деловање сви чланица СБ у складу са принципима УН и међународним правом, а не само националним интересима поједних држава 2) ограничење права вета (услед нереалности његовом потпуног укидања у

савременим међународним приликама) 3) проширење броја привремених чланица СБ на 20, са чешћом међусобном ротацијом (како би се у ово тело укључиле и монгољудне земље и оне које издвајањем средстава највише доприносе буџету УН) 4) партиципацију не само држава, већ и других субјеката (нпр. регионалних организација) у СБ УН, пре свих ЕУ, али и Арапске лиге, Афричке уније, АСЕАН-а, НАФТА-е итд. За ове регионалне субјекте не предвиђа се могућност права вета, већ само консултативна улога 5) омогућавање невладиног сектора да учествује у раду СБ УН преко Генералне скупштине УН 6) консултацију са Међународним судом правде, у првом реду у случају доношења одлука СБ о оружаним интервенцијама на кризним подручјима.

Аркибуђи стоји на становишту да би, иако би главни чланови СБ УН и даље биле државе, овакве измене уродиле двоструким резултатом: оне би побољшале регионалну стабилност и, у исти мах, повећале репрезентативност у саставу овог тела. Тек када би регионалне организације стекле већи степен политичке и институционалне кохезије, оне би могле да постепено задобију позицију сталних чланица СБ, али без права улагања вета. Најрадикалнији Аркибуђијев предлог укључује отварање СБ за учешће невладиних субјеката као носилаца глобалног јавног мњења, а који би представљали противтежу утицају влада. Ово је уједно и његов предлог најудаљенији од политичке реалности.

Што се тиче реформи Генералне скупштине УН, Аркибуђи њено преуређење види у правцу непосредно изабране скупштине демократских народа. Аркибуђи сматра да је „сан“ о светском парламенту кога сачињавају представници изборних база, тј. скупа појединаца а не влада веома амбициозан и у савременој реалности тешко достижан. Тек са успостављањем овакве демократске скупштине на глобалном нивоу потпуно би било решено питање репрезентативности и легитимности у оквирима пројекта глобалне, космополитске демократије: тек тада би било омогућено појединцима из целог света да врше директни утицај и на опште, најшире проблеме, као и на оне уже, који их се директно тичу. „Другим речима, да би се глобализација учинила легитимном на неки начин, биће потребно грађане света „приближити“ кроз стварање једног

глобалног политичког тела у којом ће се чути, не глас *народа*, већ глас *појединаца*“ (Митић2010,100).

Аркибуђи стога сматра да у перспективи треба направити посебан светски парламент, као посебно тело поред Генералне скупштине (коју би и даље чинили представници влада, тј. суверених држава). Ново представничко тело би вршило делиберативни улогу: на њему би се расправљали најважнији светски друштвени и економски проблеми, укључујући ту и проблеме заштите људских права, очувања животне средине, промоције демократског партиципације и активизма итд. Овај парламент вршио би саветодавну функцију прма другим телима унутар система УН: према Генералној скупштини, Савету безбедности, специјализованим агенцијама УН и другим важним међународним организацијама (Archibugi2008, 173). Временом, овај глобални парламент би требао да шири обим својих надлежности, посебно у случајевима „хитних и ванредно озбиљних ситуација“ (Исто) Ширења надлежности овог представничког тела Аркибуђи предвиђа у три области: 1) заштити људских права, са могућношћу одлучивања о хуманитарним интервенцијама када је у питању опстанак људи 2) у случају спорова којим би се редефинисале границе надлежности различитих политичких заједница 3) при одређивању најпогоднијег нивоа управљања прекограничним проблемима између политичких заједница (Исто).

Други, глобални представнички дом могао би бити формиран или кроз целокупну реформу система УН или кроз реформу Генералне скупштине чије би он могао да буде супсидијарно тело (будући да Повеља УН у чл. 22 предвиђа да Генерална скупштина може да оснива супсидијарне органе када јој се учини за сходно да су они пожељни за њено функционисање). Трећи начин је да део држава истомишљеника закључе споразум којим би се ово тело основало са надом да ће им се убрзо прикључити друге државе чланице, као што је нпр. основан Међународни кривични суд. Остају, наравно, отворена питања уређења глобалног парламента и начина његовог функционисања. Ту се јавља и проблем партиципације постојећих аутократских режима. Овај проблем се решава заговарањем да се и њима остави могућност да одрже слободне изборе за глобални парламент (макар тако нешто и не постојало

на унутрашњем, националном нивоу) док се, у противном, предвиђа ускраћивање њиховог учешћа у раду парламента. У том случају се на место представника ових држава позивали представници цивилног друштва из ових земаља, који би имали статус посматрача (Archibugi 2008,173).

Постојећи предлози полазе од територијалног принципа при делегирању представника у глобални парламент, али не искључују и могућност за присуство представника нетериторијалних заједница као што су народни без националне државе расути широм света, затим избеглице и заједнице везане виталним интересом (Исто 175).

Преостали предлози Аркибуђијевих глобалних нормативно-институционалних реформи везани су претежно за реформисање и јачање међународног судског система. Полазећи од потребе за сталним надзором демократских процеса и заштите нивоа достигнутих грађанских слобода којим би се одменио досадашњи манир УН да се према овим процесима односе претежно декларативно, Аркибуђи акцентује рад Међународног суда за људска права. Он своје полазиште за јачане глобалне судске власти проналази у одлуци Генералне скупштине УН од 15. марта 2003. године којом је основано Веће за људска права. Аркибуђи се безрезервно залаже за његово јачање и прерастање у Међународни суд за људска права који би преставаљао комплементарни орган већ постојећим међународним судовима као што су Међународни суд правде и Међународни кривични суд (Исто 178).

Аркибуђијево залагање за јачање глобалних правосудних институција пре свега је усмерено у правцу главног судског тела у систему УН – Међународног суда правде. За њега Аркибуђи основано сматра да је, у садашњем облику и са садашњим надлежностима, установа са недовољним степеном ауторитета коју треба хитно реформисати (Исто 165). Оваква какав је МСП само следи судбину некадашњег Сталног суда међународне правде из времена Лиге Народа, будући да његове радикалне реформе (које су правници попут Ханса Келзена у време оснивања УН предлагали) нису биле прихваћене. За разлику од садашњих надлежности МСП које су усмерене на међудржавне спорове (које једини могу бити стране у

парничним споровима пред овим међународним телом, а чије одлуке нису обавезујуће већ препуштене доброј вољи држава које им се обраћају) Аркибуђи предлаже низ радикалних измена: обавезујуће важење његових одлука овог суда за све чланице УН, као и ширење његових надлежности на друге недржавне субјекте (нпр разне заједнице, ослободилачке покрете, устанике итд) према којим би МСП могао да делује и решава правне спорове уз помоћ својих законских инструмената. Аркибуђи предвиђа и могућност употребе силе приликом имплементација одлука овог суда. О њима би, према Аркибуђијевом предлогу, одлучивао и спроводио их реформисани СБ УН, тако да субјекти који се нађу у поступку пред судом не би могли да изврдају извршење негових одлука. Ако би, којим случајем, ове одлуке и остајале неизвршене услед више силе и сплета околности, оне би имале значајни утицај на јавно мњење и своје јасне моралне импликације (Исто 168).

Сличан однос Аркибуђи елаборира и по питању Међународног кривичног суда чији је статут усвојен у Риму 17. 07. 1998, а у чије надлежности спада одлучивање о геноциду, злочинима против човечности, агресије и ратних злочина. Са обзиром да овај суд има надлежности вођења кривичних поступака против појединаца а не држава, Аркибуђи сматра да му то даје космополитску димензију у савременом међународном систему. Мањкавост овог суда налази се у томе што неке од најмоћнијих држава на свету, попут САД, Кине, Индије и Русије одбијају да прихвате његову надлежност. „Надлежност овог суда замишљена је као комплементарна националном кривичном судству, у смислу да ће бити надлежан за све спорове за које државе нису у стању или не желе да спроведу за кривични поступак за кривична дела из надлежности Суда“ (Митић 2010,106).

4. КРИТИКА АРКИБУЋИЈЕВОГ МОДЕЛА КОСМОПОЛИТИСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Аркибуђијевом космополитском учењу и његовим конкретним глобалним реформским предлозима може се изнети читав низ примедби. Ове примедбе се могу сврстати у неколико

група: прву групу чине примедбе на основна становишта које Аркибуђи дели са другим водећим заговорницима глобалне демократије; другу групу примеби чине оне везане за његове конкретне реформске предлоге. Оне се могу критиковати и са становишта целисходности, али и оригиналности.

Основни теоријски аргументи начелне критике космополитске демократије као блажег вида настајања светске државе тичу се њихове непожељности из следећих разлога: 1) космополитско становиште је супротно физичко-географским датостима и у највећој мери неприродно, јер је човечанство социо-географски и културно сувише подељено да би могло да се уједини и функционише као јединствена политичка заједница на демократским основама. У оквиру овог становишта налазе се и аргументи како је „хетерогеност човечанства препрека свим политичким покушајима уједињавања, те да је стога неопходно да се бар до извесног степена оствари хомогенизујуће приближавање због успостављања осећаја друштвеног заједништва“ (Гајић 2012, 214–215). За тако нешто представничка демократија нема довољне капацитете. Штавише, моги од критичара светске државе за централни проблем сматрају саму могућност демократичности постојећих међународних политичких нивоа, пре свега међународних организација (нпр. Роберт Дал је на становишту да их је немогуће демократизовати) (Dahl 1999, 19). Друга група начелних примедби се тиче скепсе према ефикасности такве политичке творевине, будући дасе предвиђене добити од њене изградње лако могу показати мањим од губитака. Главни аргумент да би овакво надржавно уједињење искоренило ратове између држава је заправо крајње илузорно, јер ће се, у другом виду, сукоби наставити као унутрашњи, грађански и међуетнички сукоби. Трећа група примедби почива на бојазни прерастања космополитског идеализма у свом демократском виду у неки облик глобалне тираније. На тај начин би формалним, процедуралним поступцима читави народи и регије бивали редовно прегласавани и политички манипулисани.

Из ове три групе аргумената (географско-културолошких, функционалних и слободарских) изводе се и специфични критички аргументи на нормативне садржаје космополитске демократије како самог Аркибуђија тако и његових

истомишљеника. Критичари космополитске демократије њен универзализам посматрају у културолошком кључу као израз не универзалних вредности, већ универзалних претензија једне културе (западне) над свима другима. Ова култура и њени вредносни изрази се самопроглашава општим, савршеним и самоподразумевајућим, док у ствари показују крупне недостатке у поимању и поштовању других и другачијих културних модела. Све то се покушава надоместити формалним партиципативним учинцима демократијекоји подразумевају искључиво индивидуалистички (дакле: западњачки) приступ глобалном грађанству без икаквихкултуролошких димензија. Критика из перспективе културалистичког и комунитаристичког становишта пружа озбиљну проблематизација целокупног етичког садржаја политичког космополитизма као ексклузивно западног,нарочито због тога што је он већ више пута у задњим деценијама пружао морално покриће крајње сумњивом хуманитарно-интевенционистичком активизму. „По комунитаристима, космополитски идеали отеловљују све најгоре аспекте класичног либерализма: атомизам, апстракцију, отуђивање од сопствених корена, недостатак привржености, неодређеност карактера и амбивалентан однос према добру“ (Waldron 1992, 764–765). Ту су и критике усмерене из угла реалистичке школе међународних односа који целокупни пројект космополитске демократије, иако представља умерени вид идеје о остварењу светске државе, сматрају утопијским и потенцијално штетним, јер он превиђа или потцењује улоге држава, нација и њихових националних интереса те стварне политичке моћи која је дубоко уткана у постојеће међународне односе.

Што се тиче конкретних Аркибуђијевих реформских предлога, овде је критику могуће усмерити у два правца: у правцу њихове (не)оригиналност и (не)остваривости, тј. (не)ефикасности захвата у постојећим међународним институцијама. Сам Аркибуђи признаје да претече својих реформски предлога налази у историји развоја идеје о светској држави, пре свих у учењима Емериха Кручеа о свеској скупштини (у делу „Нови киници“ из 1623. године), као и учењима француског револуционара, барона Анахарсиса де Клотса. У двадесетом веку неке Аркибуђијеве предлоге

антиципирају светски федералисти попут Леонарда Вулфа, (Wolf 1916). Цона Хобсона, Алфреда Кроцијера, Теодора Хариса и других (Гајић 2012, 121–122). У погледу конкретних предлога измене система УН, Аркибуђи се надовезује на познате федералистичке предлоге њихове постепене реформе које су предлагали Карсон-Рампал и Кларк и Зон, а потом и Валтер Хофман. Но, док Кларк и Зонов предлог реформи УН предвиђа реформу Генералне скупштине у правцу представничког тела са 750 чланова бираних тј делегираних од стране држава из свих региона а у зависности од њихове величине, Аркибуђи је у погледу стварања другог допунског представничког тела чије би надлежности и улога биле наслоњене на Генералну скупштину оригиналан. Остали сегменти реформи у правцу јачања других тела УН и ширења броја сталних и придужених чланица СБ уз укидање права вета (односно његовог ограничавања) преузети су и прилагођени савременим околностима од Кларка и Зона, с тим да је тежиште реформских захвата пренето више на глобалне правосудне огране које су ранији предлагачи реформи УН углавном занемаривали. Инсистирање на прерастању Већа за људска права у Међународни суд за људска права, као и инсистирање на глобалном значају заштите људских права, Аркибуђи је преузео и надоградио од њиховог првог заговорника, светског федералисте Валтера Хофмана (Исто150). Сегмент у коме Аркибуђи заговара присуство не само глобалног грађанства и постојећих држава, већ и разних недржавних субјеката (од регионалних организација и покрета до невладиног сектора) представља његов оригинални допринос ранијим предлозима реформи УН.

Питања (нео)стваривости и (не)ефикасности Аркибуђијевих конкретних реформских захвата система УН спадају у сферу коју је немогуће практично проверити, али која, са обзиром на постојеће прилике, буди повећан степен скепсе. Јасно је да се државни субјекти неће лако одрећи стечених позиција у УН и другим међународним организацијама, као ни својих посебни интереса. Нема гаранција да би демократски реформисан и глобалним изборима легитимисан међународни систем у пуној мери поштовао посебне интересе било кога, као ни да се нечији интереси не би остваривали на штету других - билопрегласавањем, груписањем, институционалним

запоседањем или неким другим методом. Јасно је и да би други недржавни субјекти унутар реформисаног система УН такође имали своје партикуларне интересе који не би могли да буду попутно апсорбовани у било какав инситуционално-правни оквир. Због свега тога би и „подигнути“ на глобални ниво демократски механизми патили од истих, па и израженијих бољки (пошто би били удаљенији од своје бирачке базе) него што је то случај у националним државама. Поставља се, стога, низ питања: како би се вршила ефикасна контрола изабраних посланика на глобалном нивоу? Који би били механизми утицаја бирача на далеке, високе глобалне институције ка којима би било уперено то огромно мноштво поједница? Како би се једном усвојене одлуке на глобалном нивоу спроводиле на појединим ужим локацијама, под чијим надзором и уз какав вид контроле; на који начин би глобалне мреже институција и власти са својим повећаним надлежностима биле и међусобно контролисане и приступачне увиду и контроли бирача? Сва су то бројна контроверзна питања на које Аркибуђи и други заговорници космополитске демократије немају јасно артикулисане, конкретне одговоре. Све у свему, ни предлози ни теоријски оквири које Аркибуђи предлаже нису стварно нови и оригинални. У нешто блажем и умеренијем виду Аркбуђи и његови истомишљеници заправо заговарају стари, много пута жељени циљ: глобално политичко уједињење у једну надржавну творевину. Она, додуше, не носи назив нити имасве формалне атрибуте светске државе, али представља њен скелет, и то онај који би свој легитимитет црпео из видова демократске партиципације грађана на изборима. Са изузетком ове „иновације“ у питању је, дакле, један стари а не нови пројект. Он се до сада увек завршавао неуспехом и нема назнака да би неки од наредних покушаја прошао иоле другачије, сем да би његова цена могла овај пут могла да буде још неупоредиво већа.

ЛИТЕРАТУРА

Гајић Александар, *Идеја светске државе*, Правни факултет, Београд, 2012.

Митић Андреј, *Космополитска демократија као модел наднационалне демократије*, магистарска теза, Правни факултет, Ниш, 2010.

Хантингтон Семјуел, *Трећи талас*, Стубови културе, Београд, 2004.

Хелд Дејвид, *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997.

Archibugi Daniele, *The Global Commonwealth of Citizens*, Princeton University Press, Princeton & Oxford, 2008.

Archibugi Daniele, "Cosmopolitan Democracy", *Debating Cosmopolitics* (ed. Archibugi D.) Verso, London & New York, 2003.

Barnaby Frank, *Building More Democratic UN*, Frank Cass, London, 1991.

Beck Ulrich and SznaidzeNatan, „Ünpackin cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda”, *British Journal of Sociology*, Vol. 57, Issue 1, 2006.

Universal Declaration on Democracy, Interparliamentary Union, 16 September 1997, Principle 24. <https://www.refworld.org/docid/48abd598d.html>

Shapiro Ian and Hacker Cordon Casiano (ed.), *Democracy Edges*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

Held David, *Global Conventant*, Polity Press, Cambridge, 2004.

Waldron Jeremy, "Minority Cultures and Cosmopolitan Alternative", *Journal of Kaw Reform* 25 (3) University of Michigan, 1992.

Wolf Leonard, *International Government*, Allen&Uwin, London, 1916.

Aleksandar Sasa Gajic

**DEMOCRATIC COSOPOLITISM AND THE WORLD
STATE: NORMATIVE-INSTITUTIONAL PROPOSALS
OF DANIELE ARCHIBUGI**

Resume

Democratic cosmopolitanism is a contemporary political theory of transferring the model of representative democracy from the national to the global level in order to transform the fundamental institutional framework of the international community. It is a new, minimal approach that revitalizes the formation of a global rule, that is, a world state in a modern democratic framework. The model advocated by cosmopolitan democrats is decentralized global rule without a global government, without a world state in the full sense of the term as conceived by the original world federalists. The main proponents of contemporary theory of cosmopolitan democracy are political thinkers like David Held, Daniel Archibugi, Mary Kaldor and Richard Falk.

The Paper provides basic conceptual frameworks for the theory of democratic cosmopolitanism through the work of one of its most prominent proponents, Professor Daniele Archibugi of the University of London. It discusses in detail its normative frameworks as well as institutional proposals for reforms of the contemporary international community. In the historical evolution of democratic ideas about supranational association, Archibugi identifies three major contemporary forms, the “ideal - types” of these endeavors. The first form that Archibugi sees was “confederation”, “intergovernmental democratic multilateralism”; second form is “world federation” and the third one is “global governance” or “democratic policentrism”. Archibugi is a zealous advocate of third concept. He identifies goals and areas of action that, according to him, is necessary to prioritize and direct activities in line with the ideas of cosmopolitan democracy. These are: 1) control over the use of force (reducing political violence to a minimum within and outside nation states, while force is used as the last resort); 2) convergence of methods of government and even lifestyles not by

force, but by free choice 3) strengthening people's self-determination (which should encompass the internal dimension of effective participation and the external dimension that is, in fact, reflected in the absence of domination) 4) oversight of internal affairs (absence of authoritarian behavior within political communities towards individuals and sub-communities) 5) participatory management of global problems (strengthening political equality in global affairs by expanding it from the state level to the global level). Then, Archibugi turns his concept of cosmopolitan democracy to concrete, detailed proposals for reforms of individual institutions within the United Nations system.

The Paper concludes with a principle critique of both cosmopolitan democracy theory and its Archibugi's version, and points to the connections of his proposals with the earlier pre-modern and modern proponents of the world state, which Arkibugi, in a new outfit and with several original additions, seeks to revitalize.

Keywords: world state, third wave of democracy, democratic cosmopolitanism, Daniel Arkibuji, UN reform.